Katarzyna NAWROT

PAŃSTWA ASEAN WOBEC PROCESÓW GLOBALIZACJI

Uwagi wstępne

W ostatnich dekadach ubiegłego tysiąclecia nastąpiła znaczna intensyfikacja globalnych interakcji, zacieranie się barier geograficznych w przepływach towarów, kapitału, usług, technologii, informacji i ideologii. Zmieniły one porządek i oblicze świata oraz wprowadziły nas nie tylko w nowe tysiąclecie, ale i nową erę – erę globalizacji. Uwidoczniło się to również w ewolucji i zmianie charakteru stosunków międzynarodowych. Coraz intensywniejsze powiązania handlowe, kapitałowe, inwestycyjne i technologiczne zwiększyły współzależności pomiędzy uczestnikami wymiany międzynarodowej, prowadząc tym samym do transformacji gospodarki światowej w zintegrowany system rynków.

Niniejszy artykuł podejmuje próbę analizy rozwoju procesów globalizacji w regionie Azji Południowo-Wschodniej[1] w ostatniej dekadzie XX wieku. W pracy dominuje pogląd, że krajom ASEAN udało się przebić swą działalnością na arenę międzynarodową i zaczęły skutecznie działać na zglobalizowanym rynku światowym. Nasuwa się pytanie, dlaczego kraje ASEAN odniosły sukces? W czym tkwiła ich przewaga, że włączyły się i utrzymały na nieprzewidywalnej fali globalizacji, a nie zostały zmarginalizowane jak wiele innych krajów naszego globu? Wpłynęło na to wiele czynników[2], zarówno pochodzenia zewnętrznego, jak i tych

[1] W artykule przyjęto, że narody Azji Południowo-Wschodniej obejmują państwa należące do Stowarzyszenia Narodów Południowo-Wschodniej Azji zwanego ASEAN (Association of Southeast Asian Nations). W skład stowarzyszenia wchodzą założyciele, mianowicie: Filipiny, Indonezja, Malezja, Tajlandia, Singapur (tzw. ASEAN-5), od 1984 roku do ASEAN należy również Sułtanat Brunei Darussalam, tworząc z pozostałymi członkami tzw. ASEAN-6. Pozostali nowi członkowie to Wietnam (od 1995 r.), Kambodża (od 1999 r.), Laos (od 1997 r.) i Myanmar (od 1997 r.), określani łącznie z Brunei Darussalam jako ASEAN-BCLMV.

[2] Więcej o czynnikach kształtujących proces globalizacji zob. A. Zorska, *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 21-39.

tkwiących wewnątrz poszczególnych gospodarek. Jest to kwestia niewątpliwie fascynująca, ale ze względu na dużą złożoność problemu analiza została ograniczona do tych czynników, które zdaniem autorki w największym stopniu przyczyniły się do kształtowania procesu globalizacji w badanym regionie. Należą do nich: liberalizacja handlu międzynarodowego, przepływy kapitału w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz regionalna integracja gospodarcza. Czynniki te ułatwiły i umożliwiły konkurencję na rynku globalnym, prowadząc do umiędzynarodowienia gospodarek ASEAN oraz wzrostu i rozwoju wielu dziedzin życia gospodarczego.

1. Liberalizacja handlu międzynarodowego

Wzrost tendencji globalizacyjnych w regionie Azji Południowo-Wschodniej nastąpił w latach osiemdziesiątych. Pierwszym przejawem otwartego i elastycznego podejścia do liberalizacji handlu było podpisanie w lutym 1977 roku przez ministrów spraw zagranicznych Porozumienia w Sprawie Ustaleń o Preferencyjnym Handlu w ramach ASEAN (ASEAN Preferential Trading Arrangements – ASEAN PTA). Początkowa liberalizacja obejmowała jedynie państwa zrzeszone, a jej tempo było dostosowane do możliwości poszczególnych członków. Porozumienie ASEAN PTA miało na celu zintensyfikowanie handlu pomiędzy poszczególnymi państwami regionu poprzez udzielanie preferencji handlowych na zasadzie *product by product*[3]. ASEAN PTA obejmowało m.in.: preferencje handlowe poprzez kontrakty długoterminowe, kredyty kupieckie na zasadzie preferencyjnych stóp procentowych, liberalizację pozataryfowych barier na zasadach preferencyjnych i poszerzenie preferencji taryfowych[4]. Zgodnie z ustaleniami kraje członkowskie miały udzielać sobie minimum 20-25% preferencji handlowych (tzw. *margin of preference*) na produkty z góry ustalone przez ASEAN PTA. W miarę upływu czasu lista produktów do liberalizowania była zwiększana, poszerzano marże preferencji i zmniejszano bariery pozataryfowe. Dodatkową inicjatywą ASEAN, mającą na celu zwiększenie preferencji handlowych, było utworzenie Projektu Przemysłowego Joint Ventures (ASEAN Industrial Joint Ventures – AIJVs) oraz Projektu Komplementarności Przemysłowej (ASEAN Industrial Complementation – AIC). Mimo stosowanych preferencji w handlu wzajemnym w latach 1970-1986 nie nastąpił spodziewany efekt kreacji handlu, a jedynie jego przesunięcie[5].

---

[3] A. Bende-Nabende, *FDI, Regionalism, Government Policy and Endogenous Growth. A Comparative Study of the ASEAN-5 Economies, with Development Policy Implications for the Least Developed Countries*, Ashgate, Aldershot 1999, s. 33.

[4] *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, red. E. Oziewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 208.

[5] Więcej o wspomnianych efektach zob. P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 1998, s. 431-433.

W końcu lat osiemdziesiątych ASEAN zmienił swój charakter z organizacji politycznej na ugrupowanie o przewodnim charakterze współpracy ekonomicznej. Zaowocowało to zacieśnieniem współpracy regionalnej, odejściem od polityki subsydiowania importu na orientację proeksportową, co w konsekwencji przyspieszyło rozwój państw członkowskich. Biorąc za przykład Japonię i azjatyckie kraje nowo uprzemysłowione NIE's (New Industrialized Economies), ASEAN rozpoczął świadome otwieranie się na konkurencję międzynarodową i stał się przez to jednym z najszybciej rozwijających się regionów świata. Od 1993 roku nastąpił gwałtowny wzrost handlu krajów ASEAN – całkowity eksport wzrósł o prawie 20%, z 206 mln USD w 1993 roku do około 247 mln USD w 1994 roku[6]. Wzrost ten uplasował ASEAN na czwartej pozycji w handlu światowym, za USA, Unią Europejską i Japonią. Dzięki planom utworzenia Strefy Wolnego Handlu krajów ASEAN (ASEAN Free Trade Area – AFTA) nastąpiła dalsza liberalizacja, co przyczyniło się do jeszcze większej dynamiki handlu, głównie wewnątrzregionalnego – wzrósł on o 34%, z 43 mln USD w 1993 roku do 58 mln USD w 1994 roku. W następnych latach, 1993-1996, eksport krajów ASEAN rósł średnio w tempie 16%. W 1997 roku tempo wzrostu eksportu wyniosło zaledwie 6,3%, co wynikało z załamania się rynków walutowych oraz azjatyckiego kryzysu finansowego i ekonomicznego. W roku 1998 eksport spadł o prawie 7,6% w stosunku do roku poprzedniego. Pomimo tych spadków jeszcze w 1997 roku eksport wewnątrzregionalny utrzymał się na poziomie 24,6% całego eksportu krajów ASEAN, lecz już w następnym roku znacznie się obniżył. Utratę równowagi w handlu międzynarodowym wiąże się m.in. z wahaniem kursu wymiennego między jenem a dolarem w latach 1995-1997[7]. Niespodziewany wzrost wartości jena, a następnie drastyczny spadek doprowadziły do podrożenia eksportu krajów ASEAN na rynek japoński, jak również na inne rynki, o które konkurowali producenci z krajów ASEAN i Japonii. Przyczyniło się to do obniżenia tempa eksportu i wzrastania deficytu, który np. w Tajlandii i Malezji wzrastał do 6, 7, 8% produktu krajowego brutto[8]. Na tajlandzki i malezyjski eksport dodatkowo wpłynęła chińska dewaluacja w 1994 roku oraz konkurencja taniej siły roboczej ChRL. W 1999 roku nastąpił wzrost eksportu o 9% , a w 2000 roku o dalsze 18%. Stało się to głównie za sprawą intensyfikacji eksportu wewnątrzregionalnego i eksportu do krajów NIE's. Zwolnienie tempa gospodarczego USA i Europy oraz recesja w Japonii doprowadziły do spadku eksportu w 2001 roku.

Największy udział w eksporcie towarów produkowanych przez kraje ASEAN mają Stany Zjednoczone – 17,4% w 2000 roku[9]. Coraz silniejszą pozycję zajmują kraje Unii Europejskiej (14,8%), w szczególności zaś Wielka Brytania, Holandia

---

[6] ASEAN Secretariat, ASEAN Trade Statistics Database, 2001.

[7] Zob. P. Krugman, *The Return of Depression Economics*, W. W. Norton & Company, New York-London 2000.

[8] Ibidem, s. 107.

[9] ASEAN Secretariat.

i Niemcy. Na trzecim miejscu, z 13,3% udziałem, plasuje się Japonia. Istotne znaczenie ma eksport wewnątrzregionalny, który w 2000 roku stanowił niemal 25% całkowitego eksportu krajów ASEAN. Biorąc pod uwagę strukturę geograficzną poszczególnych członków ugrupowania, to Stany Zjednoczone są największym rynkiem zbytu dla Filipin, Singapuru oraz Malezji, natomiast Japonia i kraje Unii Europejskiej dla Indonezji i Tajlandii. Handel wewnątrzregionalny ma największe znaczenie dla Singapuru, Malezji, Tajlandii i Wietnamu, najmniejsze dla Filipin. Sytuacja polityczna, finansowa i ekonomiczna ostatnich lat wpłynęła na zacieśnienie stosunków z innymi państwami regionu Azji Wschodniej – głównie z Chinami i Japonią, co poprawiło również współpracę w sferze ekonomicznej. Handel pomiędzy krajami ASEAN a Chinami wzrósł z 8,9 mld USD w 1993 roku do 32 mld USD w 2000 roku[10]. Do Azji Południowo-Wschodniej kierowane jest 3% całkowitego eksportu Chin, a 7% eksportu ASEAN płynie do ChRL.

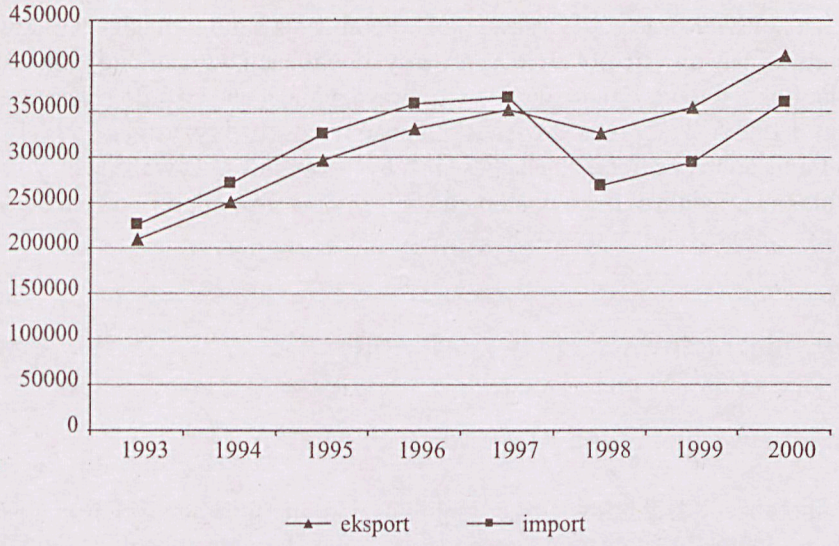
W strukturze importu głównymi partnerami handlowymi krajów ASEAN są kolejno Japonia (18,9%), Stany Zjednoczone (14,2%) oraz Unia Europejska (11,4%). Wzrost współpracy regionalnej oraz otwieranie granic na konkurencję międzynarodową zwiększyło dynamikę importu z zerowej stopy wzrostu w początkach lat osiemdziesiątych do poziomu 26% w latach 1986-1990 i 20% w latach 1990-1995. Okres 1997-1998 charakteryzował się natomiast gwałtownym spadkiem dynamiki importu, co było konsekwencją recesji, która po dewaluacji tajlandzkiego bahta doprowadziła do deprecjacji walut pozostałych krajów ASEAN. W rezultacie wzrosły ceny importowe i pojawiły się trudności z uzyskaniem kredytów handlowych. W 1997 roku w porównaniu do roku poprzedniego import krajów ASEAN wzrósł zaledwie o 2%, a w 1998 roku nastąpił 26% spadek importu, do 268 mld USD. Od 1999 roku notuje się stopniowy wzrost importu, a jego wartość w 2000 roku wyniosła 360 mld USD (rys. 1).

Przeważający udział w eksporcie krajów ASEAN mają od lat wyroby elektroniczne, w produkcji których specjalizuje się większość gospodarek azjatyckich. Stanowią one wciąż jedną trzecią eksportu (2000 r.)[11], jednak ich dynamika znacznie się obniżyła w ostatnich latach, spadając z poziomu 38,5% w 1994 roku poniżej zera w 1998 roku. Było to w pierwszej kolejności rezultatem kryzysu azjatyckiego, choć w skali globalnej do obniżenia eksportu przyczynił się również spadek popytu światowego na wyroby elektroniczne. W strukturze importu również dominują produkty elektroniczne. Coraz bardziej w krajach ASEAN powiększa się import materiałów i podzespołów potrzebnych do przetworzenia, a następnie wyeksportowania. Wiąże się to z funkcjonowaniem rosnących w siłę Stref Eksportowych (Export Processing Zones)[12] i prowadzi do nadmiernego importu, głównie

[10] J. Clerk, K. Fore, *ASEAN Free Trade Area: Facilitating Growth*, International Herald Tribune, The IHT online, January 31, 2002.

[11] ASEAN Secretariat, ASEAN Trade.

[12] *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington 2003, s. 83-85.

Rys. 1. Dynamika wzrostu eksportu i importu krajów ASEAN w latach 1993-2000 (w mld USD)
Źródło: ASEAN Secretariat, ASEAN Trade Statistics Database 2001

zaopatrzeniowego, a w konsekwencji do wzrostu deficytu handlowego i trudności w jego finansowaniu. W strukturze handlu dominują towary przemysłowe, choć we wszystkich krajach ASEAN wartość importu przemysłowego przewyższa wartość eksportu tych towarów. Duży udział w handlu mają również reaktory nuklearne (20,8% w eksporcie i 17,3% w imporcie w 2000 roku) oraz surowce mineralne, głównie paliwa i oleje (10% w eksporcie i 10,9% w imporcie w 2000 roku)[13].

Powyższa analiza wskazuje na orientację globalną wszystkich krajów ASEAN oraz duży stopień uzależnienia ich rynków od handlu z krajami uprzemysłowionymi i rozwoju handlu światowego. Większość członków ugrupowania zaliczana jest do światowych liderów handlu. Tempo rozwoju eksportu we wszystkich krajach ASEAN-5, z wyjątkiem Indonezji, znacznie przekraczało w latach dziewięćdziesiątych średnią światową. Odnotowano również znaczny udział eksportu w dochodzie narodowym, który w 1995 roku wynosił odpowiednio 25% dla Indonezji, 96% dla Malezji, 36% dla Filipin, 172% dla Singapuru i 42% dla Tajlandii[14]. W porównaniu do początku lat siedemdziesiątych odnotowano dwukrotny wzrost tego wskaźnika. Niewątpliwie świadczy to o zmianach zachodzących w tych państwach w kierunku umiędzynarodowienia ich gospodarek. Kraje ASEAN zdają sobie sprawę, że ich dotychczasowy rozwój był ściśle skorelowany z ekspansją na rynek globalny

[13] ASEAN Secretariat, ASEAN Trade.

[14] Human Development Report 1998, Washington D.C., Oxford University Press, UNDP 1998.

i że muszą kontynuować podjętą strategię. Liberalizacja handlu międzynarodowego i rynków finansowych, otwarcie na procesy globalizacji uwrażliwiło kraje azjatyckie na fluktuacje na rynku światowym, przyczyniając się tym do sukcesu, ale i porażki. Kraje ASEAN muszą więc wyciągnąć wnioski z kryzysu lat 1997-1998 i uświadomić sobie, że liberalizacja powinna być stopniowa, wyważona oraz kontrolowana przez władze, tak aby stopień uzależnienia gospodarki od rynków zagranicznych nie był destruktywny.

2. Zagraniczne inwestycje bezpośrednie

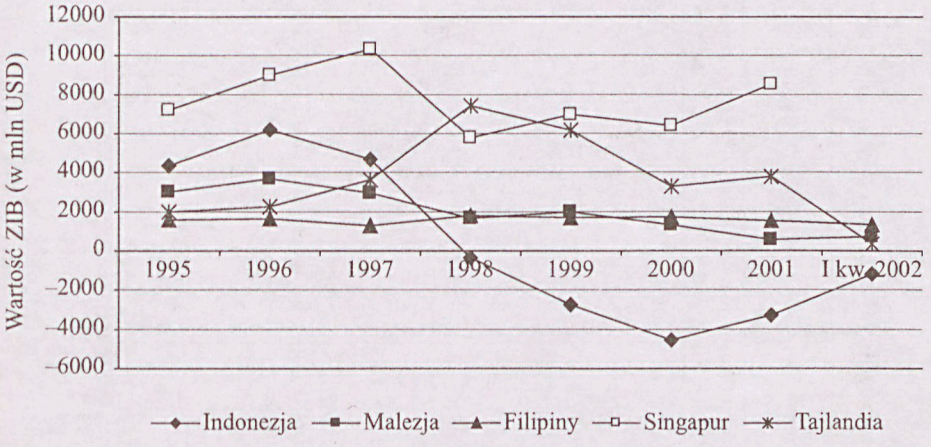
2.1. Rozmiary i dynamika ZIB w krajach ASEAN

Dzięki liberalizacji handlu, większej mobilności kapitału i liberalizacji finansów międzynarodowych zostały zniwelowane trudności w kumulacji kapitału inwestycyjnego w odległych zakątkach globu i zwiększył się dostęp do rynków zagranicznych. Stworzyło to szerokie możliwości wyboru formy działalności inwestycyjnej oraz korzystniejszego rynku docelowego o mniejszych kosztach lokalizacyjnych, lepszej sytuacji podatkowej, większym dostępie do wykwalifikowanej i taniej siły roboczej czy też o bardziej rozwiniętej infrastrukturze. Doprowadziło to do nieprzewidywalnej dynamiki przepływu kapitału, w szczególności zagranicznych inwestycji bezpośrednich (ZIB). W rezultacie skumulowana wartość światowych zasobów inwestycji bezpośrednich wyniosła w 1999 roku 4772 mld USD i była pięciokrotnie wyższa od wartości z 1985 roku oraz dwukrotnie wyższa niż w 1994 roku [15]. Roczne przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 2000 roku osiągnęły wartość 1492 mld USD, a dla porównania 60 mld USD w 1985 roku (tab.). Napływ ZIB do krajów rozwiniętych w latach 1989-1994 stanowił 70% całkowitych napływów ZIB, a do krajów rozwijających wyniósł około 30%[16]. Najniższy napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich w skali światowej notuje się w Afryce i wynosi on średnio 2% rocznie (por. tab.).

Do najważniejszych krajów rozwijających się przyjmujących ZIB w 1993 roku zaliczano m.in. kraje członkowskie ASEAN: Singapur, Malezję, Indonezję i Tajlandię. Przypada na nie 27% zagranicznych inwestycji bezpośrednich skumulowanych w krajach rozwijających się i ponad 34% napływu ZIB. W następnych latach wzrost ZIB w krajach ASEAN był jeszcze bardziej zdynamizowany. Pomiędzy rokiem 1993 a 1995 nastąpił 50% wzrost napływu ZIB, w 1996 roku dynamika wzrostu wyniosła 16%, a w 1997 roku tylko 3,5%[17]. W 1999 roku nastąpił nie-

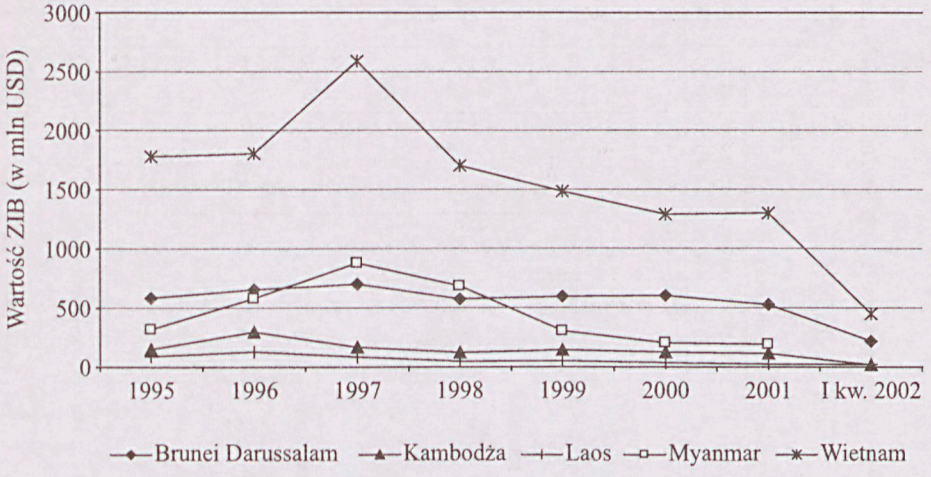
[15] World Investment Report 1999, UNCTAD, New York 1999.
[16] World Investment Report 2002, UNCTAD, New York 2002.
[17] ASEAN Secretariat, ASEAN FDI Database 2002.

wielki wzrost napływu ZIB w regionie, a w 2000 roku drastyczny spadek o 50% do poziomu 11,0 mld USD. Mimo pogorszenia się sytuacji na rynkach globalnych napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich w 2001 roku wzrósł o 16% i osiągnął wartość 13,2 mld USD. W szczególności wzrosła wartość inwestycji wewnątrzregionalnych, co było spowodowane działalnością AFTA i utworzeniem Strefy Inwestycyjnej ASEAN (ASEAN Investment Area – AIA).

Rys. 2. Napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich do krajów ASEAN-5 w latach 1995-2002

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ASEAN Secretariat, ASEAN FDI Database 2002

Rys. 3. Napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich do krajów ASEAN--BCLMV w latach 1995-2002

Źródło: Jak rys. 2

BIBLIOTEKA AE W POZNANIU

Napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich do poszczególnych regionów w latach 1989-2001 (w mln USD)

Regiony i kraje	1989-1994 (średnia roczna)		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001	
	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)	wartość ZIB	udział (w %)
Świat	202 328	100	330 516	100	386 140	100	478 082	100	694 457	100	1 088 263	100	1 491 934	100	735 146	100
Kraje uprzemysłowione	138 251	68	203 311	62	219 908	57	267 947	56	484 239	70	837 761	77	1 227 476	82	503 144	68
Kraje rozwijające się	60 431	30	112 537	34	152 685	40	191 022	40	187 611	27	255 140	23	237 894	16	204 801	28
Regiony i kraje rozwijające się:																
Azja	37 673	19	75 217	23	93 331	24	105 828	22	96 109	14	102 779	9	133 707	9	102 066	14
Azja Południowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia	35 082	17	73 729	22	87 843	23	96 338	20	86 252	12	99 990	9	131 123	9	94 365	13
ASEAN	**13 942**	**7**	**25 367**	**8**	**29 370**	**8**	**30 369**	**6**	**18 504**	**3**	**19 691**	**2**	**11 056**	**1**	**13 241**	**2**
Ameryka Łacińska i Karaiby	18 285	9	30 866	9	52 856	14	74 299	16	82 203	12	109 311	10	95 405	6	85 373	12
Ameryka Południowa	8 047	4	18 107	5	32 232	8	48 166	10	51 886	7	70 880	7	56 837	4	40 111	5
Europa Środkowa i Wschodnia	3 647	2	14 668	4	13 547	4	19 113	4	22 608	3	25 363	2	26 563	2	27 200	4
Afryka	4 147	2	5 743	2	5 835	2	10 744	2	9 021	1	12 821	1	8 694	1	17 165	2

Źródło: World Investment Report 2002, UNCTAD, New York 2002.

Przepływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich zaczął pełnić coraz bardziej znaczącą rolę w scalaniu gospodarek narodowych. Światowa dynamika przepływu ZIB w latach 1991-1998 była czterokrotnie wyższa niż dynamika eksportu światowego oraz dziesięciokrotnie wyższa niż wzrost światowego PKB[18]. Zagraniczne inwestycje bezpośrednie nie wypierają jednak handlu międzynarodowego, ale są z nim ściśle powiązane – wzrost jednego powoduje wzrost drugiego, natomiast spadek jednego przyczynia się do spadku drugiego. Poza tym warunkiem prowadzenia inwestycji zagranicznych jest osiągnięcie pewnego minimum w zakresie powiązań handlowych pomiędzy krajami[19]. Można to zaobserwować na przykładzie krajów ASEAN, gdzie rozwój handlu był wspierany inwestycjami bezpośrednimi. Wewnątrzregionalne przepływy ZIB, a także regionalna produkcja przemysłowa odbywały się zgodnie z koncepcją rozwoju stworzoną przez Akamatsu (początek lat trzydziestych), zwaną paradygmatem/modelem „latających gęsi" (*flying geese*)[20]. Rozwój przemysłowy i regionalny podział pracy były wyznaczane przez cykl życia różnych gałęzi przemysłu w rozwoju gospodarczym. Realokacja przemysłu z jednego kraju do drugiego dokonywała się poprzez handel i zagraniczne inwestycje bezpośrednie w wyniku zmiany konkurencyjności. Zgodnie z modelem „latających gęsi" kraje o niższym poziomie rozwoju korzystają z doświadczeń krajów bardziej zaawansowanych ekonomicznie, niejako imitując ich strategie rozwoju i restrukturyzacji gospodarki. ZIB stanowiły dodatkowy kanał, służący do przenoszenia korzyści komparatywnych – z jednej strony były kształtowane przez korzyści komparatywne, z drugiej kształtowały zmiany w korzyściach komparatywnych między krajem podążającym a krajem wiodącym. W rezultacie następuje regionalna współzależność ekonomiczna grupy krajów o różnych poziomach rozwoju, która przesuwa się w kierunku wyższego poziomu zaawansowania ekonomicznego, industrializacji i zamożności[21].

Do wysokiej dynamiki przepływów zagranicznych inwestycji bezpośrednich w krajach ASEAN w znacznym stopniu przyczyniła się działalność integracyjna w ramach samego ugrupowania. W 1998 roku podpisano porozumienie o utworzeniu obszaru inwestycyjnego ASEAN, którego celem było stworzenie liberalnego i bardziej przejrzystego otoczenia dla inwestycji w regionie. Przyjęto również pakiet działań, mających zwiększyć atrakcyjność krajów ASEAN dla inwestorów zagranicznych, szczególnie w sektorze przemysłowym. W ramach projektu CEPT[22] (Common Effective Preferential Tariff) ujęto harmonizacje standardów, wzajemne uznawanie

[18] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002, s. 47.

[19] Ibidem, s. 46.

[20] Więcej na temat modelu „latających gęsi" zob. K. Akamatsu, *A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy*, Weltwirtschaftliches Archiv 1961, Nr. 86, s. 196-215.

[21] E. Oziewicz, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998, s. 160.

[22] Annual Report of the Association of Southeast Asian Nations 2001-2002, ASEAN Secretariat, Jakarta 2002.

atestów i certyfikacji produktów, usuwanie barier dla inwestycji zagranicznych oraz konsultacje makroekonomiczne. Zapowiedziano również, że do 2010 roku zostanie przyjęta zasada narodowego traktowania inwestorów zagranicznych.

Znaczenie zagranicznych inwestycji bezpośrednich dla gospodarki kraju przyjmującego można zanalizować również na podstawie udziału napływu ZIB w ogólnych inwestycjach oraz udziału skumulowanej wartości ZIB w produkcie krajowym brutto. Udział napływu ZIB w całkowitej wartości inwestycji krajów ASEAN-5 znacznie przewyższał średnią światową, która w 1993 roku wyniosła 4,3%[23]. Wskaźnik ten był niższy jedynie dla Tajlandii, natomiast dla Malezji był sześciokrotnie wyższy, a dla Singapuru dziesięciokrotnie wyższy. Udział ZIB w produkcie krajowym brutto jest dość zróżnicowany w poszczególnych krajach ASEAN – od około 90% w Singapurze, około 50% w Malezji, do jednocyfrowego wskaźnika na Filipinach. Wszystkie kraje wykazują rosnącą tendencję udziału ZIB w produkcie krajowym brutto. Powyższe informacje świadczą o istotnej i stale wzrastającej roli zagranicznych inwestycji bezpośrednich w gospodarkach krajów ASEAN i w całej gospodarce światowej.

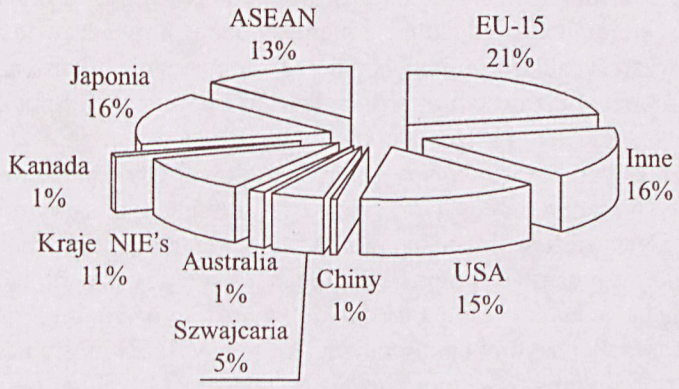
2.2. Główni inwestorzy i dziedziny inwestowania

Zagraniczne inwestycje bezpośrednie ulokowane w Azji Południowo-Wschodniej pochodzą głównie z krajów Unii Europejskiej, a jej udział w latach 1995-2000 stanowił 21,6% wszystkich ZIB w regionie. Na kolejnym miejscu plasuje się Japonia z 16% udziałem, choć od 1997 roku notuje się stały spadek inwestycji z tego kraju. Skumulowane ZIB Japonii wyniosły w 1997 roku 6000 mln USD, a w 2000 roku ich udział spadł poniżej zera[24]. Isotnym źródłem ZIB w krajach ASEAN są również Stany Zjednoczone (15%). Jak już wspomniano, dzięki inicjatywom AFTA i AIA znaczenia nabierają inwestycje wzajemne w regionie – ich udział w latach 1995-2000 wynosił 13%. W Malezji głównymi inwestorami są azjatyckie kraje nowo uprzemysłowione, szczególnie Tajwan. Ich rola wśród inwestorów zagranicznych w regionie ASEAN bardzo wzrosła, a w latach 1995-2000 ich udział osiągnął 11%. Również na Filipinach i w Indonezji około 24% zagranicznych inwestycji bezpośrednich pochodzi z krajów NIE's. Głównymi źródłami ZIB w Tajlandii są Singapur i Tajwan. Tajlandia odbiera 60% ZIB Singapuru w regionie i 80% ZIB Tajwanu. Również Korea Południowa po 1987 roku rozpoczęła ekspansję na rynki azjatyckie i w 1992 roku w krajach ASEAN znajdowało się 25% wszystkich inwestycji Korei Południowej.

Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w krajach ASEAN skumulowane są głównie w przemyśle przetwórczym. Można tu wymienić przemysł chemiczny, produkcję

[23] World Investment Report 2002.

[24] ASEAN Secretariat, ASEAN FDI.

Rys. 4. Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w krajach ASEAN według kraju pochodzenia w latach 1995-2000 (w %)
Źródło: ASEAN Secretariat, ASEAN FDI Database 2002

metali, przemysł tekstylny oraz produkcję urządzeń transportowych i elektronicznych. Następuje przesuwanie się od produkcji pracochłonnej, o niskiej technologii i wartości dodanej, do produktów i usług kapitałochłonnych. Jest to widoczne szczególnie w przemyśle elektrycznym i elektronicznym krajów ASEAN, który charakteryzuje się znaczną przewagą konkurencyjną. Ma on znaczący udział w produkcji, zatrudnieniu i eksporcie. Najbardziej zaawansowane w tym względzie są Singapur i Malezja.

Ograniczony zasięg ZIB można zauważyć w rolnictwie, co wynika z restrykcyjnych przepisów lokalnych dotyczących własności ziemi i uniemożliwia osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w sektorach rolno-spożywczych. Wzrasta natomiast liczba zagranicznych inwestycji bezpośrednich w sektorze usług, co jest szczególnie widoczne w Singapurze. Również Tajlandia ma bardzo duży udział usług w skumulowanej wartości ZIB, który w latach dziewięćdziesiątych osiągnął nawet 77,3%[25]. W Indonezji i na Filipinach zagraniczne inwestycje bezpośrednie kierowane są w przeważającej części do sektora przemysłowego.

3. Regionalna integracja gospodarcza

Pomimo znacznych różnic pomiędzy poszczególnymi krajami ASEAN, zarówno o charakterze etnicznym, religijnym, gospodarczym, jak i kulturowych, w ostatnich dekadach nastąpił znaczny wzrost ekonomiczny w regionie oraz pogłębiła się współpraca polityczna i ekonomiczna. Na tej podstawie przypuszczano, że po-

[25] A. Bende-Nabende, *FDI*, s. 38.

dobne tempo rozwoju utrzyma się bądź nawet zintensyfikuje. Kryzys finansowy, a wraz z nim ekonomiczny radykalnie zmienił sytuację, prowadząc do zahamowania tempa wzrostu, spadku wymiany handlowej, pogorszenia bilansu handlowego, wzrostu bezrobocia oraz destabilizacji społecznej i politycznej. Spodziewano się protekcjonistycznej reakcji krajów dotkniętych kryzysem – stopniowego zamykania granic i zaostrzenia warunków wymiany handlowej. Stało się jednak zupełnie inaczej – przyspieszono proces tworzenia AFTA, kreując tym samym liczącą 500 mln mieszkańców strefę wolnego handlu. Działania te miały przywrócić stabilizację w regionie, wzmocnić współpracę regionalną i siłę poszczególnych gospodarek, uodparniając je jednocześnie przed ponownymi zagrożeniami zewnętrznymi. Dążono do poprawy pozycji konkurencyjnej krajów ASEAN na arenie międzynarodowej oraz podtrzymania długookresowego dobrobytu. Kontynuowano liberalizację handlu międzynarodowego w regionie poprzez eliminację barier celnych i taryfowych. W 2000 roku pierwszych sześciu sygnatariuszy AFTA – Brunei Darussalam, Indonezja, Malezja, Filipiny, Singapur i Tajlandia – zredukowało cła do poziomu 0-5% na prawie wszystkie produkty objęte projektem CEPT. Liczono, że wpłynie to na wzrost wydajności i konkurencyjności sektorów przemysłowych, pojawienie się towarów najbardziej wydajnych producentów, a przez to na efekt kreacji handlu. Miało to zachęcić inwestorów zagranicznych do lokowania środków w regionie Azji Południowo-Wschodniej, co zintensyfikowałoby przemysł, szczególnie w tych gałęziach, w których odnotuje się wzrost liczby zagranicznych inwestycji bezpośrednich[26]. Podjęto również działania w kierunku liberalizacji handlu usługami, wypracowania wspólnych standardów dla rynków kapitałowych, poprawy regionalnej infrastruktury; trwają nawet badania nad możliwością utworzenia unii walutowej[27].

Wzmacnianie więzi regionalnych było czynnikiem kształtującym proces globalizacji. Regionalna integracja gospodarcza stworzyła warunki do swobodnej międzynarodowej wymiany towarów, usług i czynników wytwórczych w ramach krajów ASEAN i w rezultacie zwiększyła konkurencyjność całego regionu na arenie międzynarodowej.

Równolegle z integracją gospodarczą państw ASEAN zapoczątkowana została integracja w regionie i w skali światowej. ASEAN odegrał w tym procesie istotną rolę jako ugrupowanie, które zdołało uniknąć losu wielu nieudanych przedsięwzięć integracyjnych w krajach rozwijających się. Do najważniejszych inicjatyw integracyjnych z udziałem państw ASEAN można zaliczyć m.in.: Forum Bezpieczeństwa Narodowego (ARF – ASEAN Regional Forum), utworzone z udziałem Rosji, Indii, Chin, Japonii, UE i USA; ASEM (Asia-Europe Meeting) – spotkania przedstawicieli państw członkowskich ASEAN i Unii Europejskiej, mające na celu wzrost współpracy regionalnej na kontynencie Eurazji; ASEAN+3 – inicjatywa współpra-

[26] *Procesy integracyjne*, s. 221.

[27] Ibidem.

cy państw Azji Wschodniej: członków ugrupowania ASEAN oraz Japonii, Korei Południowej i Chin. Znaczącą rolę w regionie odgrywa również Rada Współpracy Ekonomicznej Azji i Pacyfiku (APEC – Asia-Pacific Economic Cooperation), będąca jedyną instytucją międzynarodową funkcjonującą w skali całego regionu. Działalność APEC, przejawiająca się przede wszystkim w dążeniu do liberalizacji handlu międzynarodowego i inwestycji w skali regionalnej i globalnej, ma istotne znaczenie w globalizującym się świecie.

4. Wpływ globalizacji na poszczególne obszary funkcjonowania gospodarek ASEAN i realizację celów rozwojowych

Przyjmuje się, że polityka państw ASEAN, przed kryzysem finansowym nastawiona na otwieranie granic, penetrację rynków światowych, liberalizację handlu, przepływ kapitału, usług i technologii, przyczyniła się do sukcesu „tygrysów" drugiej generacji[28]. Rosnąca działalność korporacji transnarodowych, szczególnie w formie inwestycji zagranicznych, była głównym środkiem finansowania zewnętrznego oraz przyczyniła się do imponującego wzrostu gospodarczego. Źródła sukcesów ekonomicznych stały się jednocześnie jedną z przyczyn załamania rynków finansowych i kryzysu gospodarczego lat 1997-1998. Nastąpiło przeinwestowanie, wzrost zadłużenia i pogłębienie deficytu bilansów handlowych członków ugrupowania.

Badając więc wpływ procesów globalizacji na funkcjonowanie gospodarek krajów ASEAN, trudno wysnuć jednoznaczne wnioski bez dogłębnej analizy poszczególnych obszarów oddziaływania globalnego. Do takich obszarów można zaliczyć m.in.: kierunki restrukturyzacji gospodarki i transfer nowych technologii, rynek pracy i zatrudnienia, środowisko naturalne, nierówności społeczne czy też bezpieczeństwo narodowe.

Globalizacja wymaga od krajów, chcących włączyć się w jej procesy, radykalnego przekształcenia struktury swych gospodarek. Restrukturyzacja gospodarki w dużym stopniu zależy od charakteru transferowanej technologii, dlatego też w dzisiejszym świecie coraz większego znaczenia nabiera postęp technologiczny. Nowe technologie powinny być zatem przedmiotem transferu korporacji wchodzących na nowe rynki, a następnie szeroko wykorzystywane w kraju przyjmującym. Tworzenie i korzystanie z nich przynosi bowiem niewątpliwe korzyści w postaci m.in.: zwiększenia dynamiki rozwoju produkcji i zmniejszenia jej kosztów, wydajniejszej pracy, rosnącego eksportu oraz modernizacji bazy wytwórczej.

---

[28] Zob. L. Balcerowicz, *Wolność i rozwój. Ekonomia wolnego rynku*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995, s. 251-271; G.W. Kołodko, *Moja globalizacja czyli dookoła świata i z powrotem*, TNOiK „Dom Organizatora", Toruń 2001, s. 199-202.

Korporacje wielonarodowe podlegają regulacjom ustalanym przez państwa i organizacje międzynarodowe, jednak coraz częściej – dzięki potężnej sile ekonomicznej – wpływają na ich kształtowanie. Dlatego też rola państwa w wytyczaniu kierunków restrukturyzacji gospodarki zmniejszyła się w stosunku do korporacji, które coraz częściej wytyczają długofalowe strategie rozwoju poprzez swe decyzje dotyczące dziedzin inwestowania. Istotne są tu również powiązania korporacji z przedsiębiorstwami lokalnymi. Współpraca, korzystanie z lokalnego zaopatrzenia i materiałów do produkcji sprzyja rozprzestrzenianiu się światowych wzorców, wiedzy, technologii oraz nowych metod organizacji. Firmy lokalne, wykorzystując tę szansę, mogą zwiększyć swą konkurencyjność i włączyć się w globalne sieci produkcji, dystrybucji i marketingu. Za pozytywny aspekt można uznać coraz większy wkład firm lokalnych funkcjonujących na terenie ASEAN w działalność korporacji wielonarodowych, co świadczy o rosnącym zaufaniu do rodzimych przedsiębiorców i stymuluje wzrost ich wydajności.

Największy wkład w transfer wiedzy, technologii i umiejętności mają korporacje z Unii Europejskiej i Japonii[29]. Transfer ten nie odbywa się automatycznie, ale zależy od wielu kryteriów, m.in. stopnia rozwoju kraju przyjmującego. Baza technologiczna danego kraju jest niezbędna do zaadaptowania nowych technologii do warunków lokalnych, ich udoskonalania i rozwoju. Rozróżnia się także rodzaje i poziomy wiedzy oraz technologii (np. dotyczącą produktu, procesu produkcji, zaopatrzenia, zasobów ludzkich). Najczęściej transfer wiedzy i technologii dotyczy sfery produkcji i zaopatrzenia, a w mniejszym stopniu wzorów, patentów czy też komórek badawczo-rozwojowych. Szczególnie istotna jest intensyfikacja nakładów na działalność B+R, poprzez którą rośnie konkurencyjność w skali mikro, mezo i makro. W 1987 roku w Tajlandii wydatki na badania i rozwój stanowiły 0,2% PKB, w Indonezji wskaźnik ten wyniósł tyle samo (w 1988 roku), w Malezji był jeszcze mniejszy – 0,1% PKB. Jedynie w Singapurze osiągnął on 0,9% PKB. Dla porównania kraje Triady przeznaczały w latach dziewięćdziesiątych na badania i rozwój 2-3% PKB[30], a ich udział w światowych wydatkach B+R w 1990 roku wynosił 97% (dane nie obejmują Europy Środkowowschodniej).

Rynek pracy i zatrudnienia wzbudza wiele kontrowersji związanych z rosnącą globalizacją i działalnością korporacji wielonarodowych. Ostrze krytyki skierowane jest właśnie na wielkie korporacje, w szczególności na redukowanie stanowisk pracy oraz ograniczanie i łamanie praw pracowniczych[31]. W krajach rozwijających się siła przetargowa pracodawców znacznie przewyższa siłę przetargową praco-

[29] H. Mirza, A. Giroud, K. Köster, *Recent Flows in Foreign Direct Investment and Technology Transfer to ASEAN Economies*, University of Bradford, School of Management, Bradford 2001.

[30] A. Zorska, *Ku globalizacji?* s. 28.

[31] Zob. D. Rodrik, *Has Globalizaton Gone Too Far?*, Institute for International Economics, Washington 1997.

biorców, co wpływa na formy zatrudnienia i warunki pracy. Cena pracy nie jest więc wyznaczana przez rynek, na którym negocjują niezależne podmioty, a przez pracodawców, do których należą międzynarodowe korporacje i firmy ściśle z nimi współpracujące. W latach 1993, 1994 i 1995 przez fabryki Nike w Indonezji przetoczyła się fala strajków o wysokość wynagrodzenia. Co roku rząd podnosił o kilka centów płacę minimalną i każdego roku fabryki obuwia odmawiały zwiększenia wynagrodzenia. Dopiero w wyniku strajków pracownicy otrzymywali to, co im przysługiwało zgodnie z prawem. Jednakże każdego roku kilku pracowników traciło także pracę za współudział w organizowaniu protestów[32].

Procesy globalizacji ułatwiają korporacjom wielonarodowym zamykanie fabryk i przenoszenie produkcji do innych krajów o mniejszych kosztach wytwarzania, co nawet prowadzi do takich metod, jak szantażowanie pracowników. Wysoka pozycja przedsiębiorców na rynku pracy przyczynia się do łamania podstawowych praw pracowników, takich jak płaca minimalna, czas pracy czy bezpieczeństwo. Większość pracowników fabryk Nike w Tajlandii i Wietnamie to młode niezamężne kobiety (około 85%), niemające średniego wykształcenia[33] i niepotrafiące korzystać z przysługujących im praw. W wielu przypadkach nawet ich nie znają, a czasami nie wiedzą, dla kogo w rzeczywistości wytwarzają dany produkt i gdzie on jest sprzedawany. Słabo rozwinięte związki zawodowe, a niekiedy nawet zakaz ich tworzenia osłabia możliwości negocjowania lepszych warunków pracy. Największe możliwości tworzenia i funkcjonowania związków zawodowych wśród krajów ASEAN istnieją w Malezji, jednak nawet tu zostały opracowane surowe zasady zarejestrowania związku zawodowego, szczególnie w przemyśle elektronicznym.

Nie można jednak zaprzeczyć, że kraje rozwijające się korzystają z działalności korporacji, szczególnie w krajach wysokiego bezrobocia, gdzie tworzone są nowe miejsca pracy, rosną kwalifikacje pracowników i jakość siły roboczej. Korporacje przyczyniają się również do wzrostu zatrudnienia w innych sektorach gospodarki, zlecając dostarczanie surowców, komponentów czy korzystając z różnego rodzaju usług. Firmy międzynarodowe działające na terenie Azji Południowo-Wschodniej oferują swoim pracownikom lepsze warunki i świadczenia socjalne, a co ważniejsze stwarzają szanse rozwoju nowych umiejętności poprzez uczenie się, szkolenia i praktyki. Inwestycje w kapitał ludzki, a w konsekwencji większy dostęp do wykwalifikowanej siły roboczej zwiększa bazę dla optymalnego wykorzystania nowych technologii i stanowi duży walor każdej gospodarki. Globalizacja otwiera ogromne perspektywy dla ludzi wykształconych, z drugiej strony jednak kreuje wymagania, które stymulują rozwój wykształcenia, zwiększają aktywność i efektywność pracowników oraz podnoszą ich konkurencyjność. Wpływ omawianych procesów na rynek pracy i zatrudnienie w krajach ASEAN zależy również od po-

[32] http://www.globalexchange.org/economy/corporations/nike/IndonesiaWages.html.

[33] *The Global Alliance for Workers and Communities*, Financial Times, September 6, 2000. http://www.isparis.edu/webs/departments/economics/texts1/ThaiVietWorkersFinTimes.html.

lityki gospodarczej, warunków administracyjno-prawnych oraz od specyficznych cech kulturowych poszczególnych krajów.

Intensyfikacja procesów globalizacyjnych w Azji Południowo-Wschodniej wpłynęła również na stan środowiska naturalnego. Ogromny wzrost produkcji przemysłowej, jaki nastąpił w ostatnich dekadach XX wieku, pociągnął za sobą większe zużycie energii, intensyfikację transportu oraz wzrost konsumpcji. W rezultacie doprowadziło to do degradacji środowiska i stworzyło potrzebę orientacji proekologicznej. Wzrosła również produkcja rolnicza, co było możliwe dzięki stosowaniu nawozów sztucznych – użycie tych środków w latach 1983-1993 wzrosło średnio o 50%[34].

Duże znaczenie dla środowiska ma również działalność korporacji wielonarodowych, które często przenoszą swą działalność do krajów o obniżonych standardach ochrony środowiska, a nawet wymuszają ich obniżenie, co powoduje nieuzasadnioną i niepotrzebną degradację. Korporacje wielonarodowe działające w państwach ASEAN, dzięki łatwiejszemu dostępowi do nowoczesnych technologii, wypracowanych w efekcie wyższych standardów ochrony środowiska w krajach ich pochodzenia, uzyskują lepsze wyniki, jeśli chodzi o ochronę środowiska i są bardziej zainteresowane tym problemem niż ich lokalni konkurenci. Niszczenie środowiska jest nieuniknionym efektem ubocznym każdej działalności gospodarczej. Jednakże nie wyklucza to możliwości postępowania zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju, opartego na założeniu, że rozwój powinien zaspokajać potrzeby cywilizacji dnia dzisiejszego bez niszczenia możliwości i potrzeb przyszłych pokoleń[35].

Azja Południowo-Wschodnia należy do szczególnych i unikatowych obszarów świata pod względem środowiska naturalnego. Lasy obejmują aż 48% obszaru ASEAN, w porównaniu do 30% średniej światowej. Ekosystemy wodne są bardzo bogate w rzadkie gatunki ryb i zwierząt. W regionie tym występuje 30% raf koralowych i 35% lasów mangrowych świata (*mangrove forests*)[36]. Procesy integracyjne i globalizacyjne wymuszają ponoszenie dodatkowych kosztów na ochronę środowiska. Wprowadzane są zmiany w obowiązującym prawie, normach i przepisach, którym muszą podporządkować się przedsiębiorstwa produkcyjne. Dodatkowe koszty wiążą się przede wszystkim z modernizacją linii produkcyjnych, zmniejszaniem emisji tlenków siarki, azotu i pyłów do atmosfery czy też inwestycjami w budowę oczyszczalni ścieków. Zawierane są wielostronne umowy o ochronie lasów, ekosystemów wodnych, raf koralowych, podwyższane standardy emisji gazów trujących i zanieczyszczenia powietrza[37]. Najbardziej zaangażowane w ochro-

---

[34] World Resources 1996-1997, World Resources Institute, Washington 1996, s. 240.

[35] *Sustainable Development. Promoting Progress or Perpetuating Poverty?*, ed. J. Morris, Profile Books, London 2002, s. 7-19.

[36] ASEAN Report to the World Summit on Sustainable Development, ASEAN Secretariat, Jakarta 2002.

[37] ASEAN Into the Next Millennium: ASEAN Vision 2020 and the Hanoi Plan of Action, ASEAN Secretariat, Jakarta 1999.

nę środowiska są Singapur i Tajlandia. Współpraca w ramach ochrony środowiska, wspólna polityka w tym zakresie są dużym wyzwaniem, przed którym stoją wszystkie kraje ASEAN.

Z globalizacją często łączony jest problem nierówności społecznych i powiększającego się ubóstwa na świecie. Jest to kwestia złożona i niejednoznaczna. Nieustannie toczy się debata, czy globalizacja, szczególnie w odniesieniu do krajów rozwijających się, pogłębia te problemy czy też jest środkiem na ich rozwiązanie[38]. Przewiduje się pogłębianie nierówności nie tylko w wymiarze globalnym pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się, ale również wzrost dysproporcji wewnątrz społeczeństw poszczególnych państw. Może to doprowadzić do nowego podziału świata, eskalacji nienawiści, wojny zachodnich cywilizacji z wyznawcami islamu, wielkich niekontrolowanych migracji. Należy zatem poważnie zastanowić się nad tym problemem, aby nie dopuścić do pogłębiania się biedy (ok. 25% światowej populacji żyje w skrajnym ubóstwie, często niewyobrażalnym dla przeciętnego mieszkańca krajów uprzemysłowionych). Może właśnie odpowiednio ukierunkowany proces globalizacji jest szansą zrównoważonego rozwoju oraz równomiernego podziału kosztów i korzyści wśród mieszkańców krajów rozwijających się.

Coraz większego znaczenia dla ludzkości nabiera szeroko rozumiane bezpieczeństwo narodowe[39]. Ataki terrorystyczne zapoczątkowane 11 września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych, wojna w Afganistanie i Iraku unaoczniły antagonizmy różnych grup etnicznych i religijnych. Znalazło to szczególne odzwierciedlenie w tak zróżnicowanym regionie, jak Azja Południowo-Wschodnia, gdzie wydarzenia te odbiły się bardzo niekorzystnie w wymiarze politycznym, strategicznym i ekonomicznym. Zbiegły się one również z drugą falą gospodarczych trudności, zapoczątkowanych kryzysem finansowym, co dodatkowo pogłębiło niestabilność regionu i odstraszyło inwestorów[40]. Nasiliły się ataki terrorystyczne w Indonezji, największym muzułmańskim kraju świata (m.in. na wyspie Bali i w Dżakarcie). Nawet w większości katolickie Filipiny, gdzie muzułmanie stanowią jedynie 5% ogółu ludności, borykają się z coraz ostrzejszymi konfliktami na Mindanao. Na tej właśnie wyspie działa siatka Osamy bin Ladena i finansowani przez niego partyzanci. Przypuszcza się, że organizacja bin Ladena finansowała również filipińskie MILF i Abu Sajef, indonezyjskie Laskar Dżihad i Ruch Wolnego Acehu oraz malezyjską Kumpulan Mudjahedin Malasia[41]. Nawet liberalne procedury imigracyjne Tajlandii, mające na celu promocję turystyki, doprowadziły do łatwego przepły-

[38] K. S. Jomo, *Globalisation, Liberalisation, Poverty and Income Inequality in Southeast Asia*, Technical Papers No. 185, OECD 2001, s. 6.

[39] J. J. Romm, *Defining National Security: The Non-military Aspects*, Council on Foreign Relations Press, New York 1993, s. 1-8.

[40] R. Stefanicki, *Znaczenie wojny z terroryzmem dla Azji Południowo-Wschodniej*, Sprawy Międzynarodowe, 2002, nr 1, s. 119-128.

[41] Ibidem.

wu i obecności terrorystów Al Kaidy w tym niezmiernie spokojnym i pokojowym kraju religii buddyjskiej. Rządy państw ASEAN nie mogą dopuścić do rozłamu żyjących obok siebie muzułmanów, buddystów, taoistów, katolików i wyznawców innych religii, w przeciwnym razie zostanie naruszona równowaga etniczna i stabilność w regionie.

Zagrożeniem dla bezpieczeństwa ludności są również, błyskawicznie rozprzestrzeniające się w dobie globalizacji, wirusy i choroby zakaźne. Otwieranie granic, intensyfikacja wymiany międzynarodowej, migracje ludności, działalność korporacji transnarodowych znacznie ułatwiają przenoszenie chorób na skalę globalną, co nastąpiło w 2003 roku w przypadku zespołu ostrej niewydolności oddechowej SARS (Severe Acutl Respiratory Syndrome). W związku z tym zagrożeniem wskazywano nawet na wystąpienie zjawiska deglobalizacji[42], wywołanego niewątpliwie problemem globalnym.

Uwagi końcowe

Proces globalizacji już samą nazwą sygnalizuje ponadnarodowy charakter. W rzeczywistości jednak, choć obejmuje swym wpływem wszystkie kontynenty, to nie każdy kraj został włączone w jej procesy. Niniejszy artykuł wskazuje i potwierdza tezę, że w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia państwa Azji Południowo-Wschodniej skutecznie włączyły się w nurt procesów globalizacji, co wpłynęło na wzrost i rozwój ich gospodarek oraz doprowadziło do przyspieszenia procesów integracyjnych w ramach zarówno regionu, jak i całej gospodarki światowej. Przyczyniło się do tego wiele czynników, które ukształtowały globalizację w krajach ASEAN. Szczególne znaczenie ma liberalizacja handlu międzynarodowego, będąca rezultatem wielostronnej współpracy i konsensusu wszystkich państw ugrupowania. Początkowe działania obejmowały redukcję barier handlowych w ramach państw członkowskich, jednak stopniowo doprowadzono do otwarcia rynków na konkurencję międzynarodową. Nie mniejsze znaczenie w procesie globalizujących się rynków mają przepływy kapitału w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich, których rola w gospodarce światowej stale rośnie. ZIB istotnie przyczyniły się do wzrostu i rozwoju krajów ASEAN, w szczególności poprzez transfer kapitału długoterminowego, nowych technologii oraz wiedzy z zakresu zarządzania i marketingu. W rezultacie współpracy w ramach regionalnej integracji gospodarczej kraje ASEAN poprawiły swoją pozycję konkurencyjną i możliwości funkcjonowania na rynku globalnym. Proces globalizacji objął swym wpływem różne obszary życia gospodarczego, m.in. kierunki restrukturyzacji gospodarki i transfer nowych technologii, rynek pracy i zatrudnienia, środowisko naturalne, nierówności społeczne

[42] M. Kruczkowska, *Bezdech przez SARS*, Gazeta Wyborcza z 29 kwietnia 2003.

i ubóstwo czy też bezpieczeństwo narodowe. Na każdą z tych dziedzin globalizacja miała pozytywny i negatywny wpływ, co pociągnęło za sobą zarówno korzyści, jak i koszty dla społeczeństwa i realizacji celów rozwojowych. W obecnej chwili nasuwa się pytanie, jakie działania winny zostać podjęte, aby kraje ASEAN nie straciły osiągniętej pozycji na rynku światowym i nie zostały zepchnięte poza margines globalizującego się świata. Jest to problem niezwykle ważny, będący dużym wyzwaniem dla polityków, rządów i całego społeczeństwa narodów Azji Południowo-Wschodniej.

ASEAN COUNTRIES IN THE FACE OF GLOBALIZATION

Summary

The article is an attempt to analyze Southeast Asian experience in an age of globalization. The purpose of this study is to show and prove that in the last decade ASEAN countries managed to join the stream of globalization processes, what resulted in high economic growth and development of the member countries and furthermore it led to intense integration in the region and on the whole world economy level. Several elements, which created phenomenon of globalization contributed to this occurrence. The most significant for the region of Southeast Asia are presented in this paper, namely: trade liberalization, capital inflows in form of foreign direct investment and regional economic cooperation. Later part of the study deals with different fields of economy which are undoubtedly touched by the process of globalization. There are: directions of economic transition and transfer of new technology, labor market and employment, environment, inequality and poverty and finally national security. Globalization tackles all of those scopes in both positive and negative way and afterwards draws advantages and disadvantages for development goals and entire society.